

органом Міністерства оборони України. У цих умовах пріоритетним є розширення співпраці зазначених органів з правоохоронними і спеціальними службами інших держав, насамперед США та Європейського Союзу, які мають у своєму складі відповідні підрозділи, а також з міжнародними правоохоронними організаціями згідно зі ст. 5-1 ЗУ “Про оперативно-розшукову діяльність”.

У подальшій перспективі потрібно окремо дослідити сучасні особливості реалізації норм КПК щодо міжнародного співробітництва в досудовому розслідуванні контрабанди зброї та боеприпасів в умовах військово-політичного конфлікту між суміжними державами.

Література

1. Абдул Кадыр Хан [Електронний ресурс] / Абдул Кадыр Хан. – Режим доступу : http://ru.wikipedia.org/wiki/Абдул_Кадыр_Хан
2. У Вашингтоні проходить саміт з ядерної безпеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrainian.voanews.com/content/nuclear_summit_2010_04_12-90641004/230065.html
3. Тимербаев Р. О запрещении производства расщепляющихся материалов для ядерного оружия [Електронний ресурс] / Тимербаев Р. – Режим доступу : <http://www.pircenter.org/media/content/files/0/13407247780.pdf>
4. З Євросоюзу на Закарпаття йде контрабандою зброя та боеприпаси [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.karpatnews.in.ua/news/82621-z-yevrosoiuzu-na-zakarpattia-yde-kontrabandoiu-zbroia-ta-boieprypasy-fotovideo.htm#sthash.kjBOdC2L.dpuf>
5. Львівські митники викрили 60 спроб контрабанди зброї [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.zaxid.net/news/showNews.do?lvivski_mitniki_vikrili_60_sprob_kontrabandi_zbroyi&objectId=1293883
6. 10 років боротьби з розповсюдженням стрілецької зброї: де ми зараз? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nato.int/docu/review/2011/Arms-control/10-years-actions/UK/index.htm>
7. Вертолеты под Славянском сбиты из ПЗРК российского производства : замминистра обороны [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.news.bigmir.net/ukraine/813292-Vertoleti-pod-Slavyanskom-sbiti-izPZRK-rossiiskogo-proizvodstva--zamministra-oboroni>
8. Программа действий по предотвращению и искоренению незаконной торговли легким и стрелковым оружием (ЛКО) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.mid.ru/nsvnpop.nsf/osn_copy/DB8A324376326229C325704300315431

УДК 343.98

Р. К. Антонов, кандидат юридичних наук,
начальник сектора Державної служби боротьби
з економічною злочинністю Красногвардійського
РВ ДМУ ГУМВС України в Дніпропетровській області

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНІХ

Розглянуто особливості підготовки та проведення допиту неповнолітніх. Запропоновано перелік тактичних прийомів, котрі рекомендовано застосовувати у разі давання неповнолітніми неправдивих свідчень.

Ключові слова: підготовка до допиту; допит неповнолітнього; тактичні прийоми.

© Р. К. Антонов, 2014

Рассмотрены особенности подготовки и проведения допроса несовершеннолетних. Предложены тактические приёмы, рекомендуемые в случае дачи несовершеннолетними неправдивых показаний.

Ключевые слова: *подготовка к допросу; допрос несовершеннолетнего; тактические приемы.*

This article is devoted to consideration of actual problem questions of tactical supply of a pretrial investigation. The author have analysed the scientific supply of an investigation of crimes.

Key words: *preparation for interrogation; interrogation of minors; tactics.*

Постановка проблеми. З розвитком України та формуванням її статусу правової держави загострюється і криміногенна ситуація, що, як і будь-яке соціальне явище, безпосередньо пов'язано зі змінами в політиці, економіці та відсутністю належних у демократичній державі соціальних гарантій, зростанням пропаганди насильства, вживанням алкоголю, наркотиків. Як наслідок, виникає низка негативних для нормального функціонування держави явищ, до одного з яких належить злочинність неповнолітніх. Занепокоєння держави і громадськості в цілому спричиняє те, що це явище впевнено й досить стрімко розвивається, змінюючи свої особливості, а саме: зниження віку неповнолітніх правопорушників, зростання жорстокості, зухвалості, “невмотивованість” злочинів, поява у структурі злочинності неповнолітніх так званих “дорослих” злочинів (убивств, розбійних нападів), груповий характер злочинності з-поміж цього контингенту, її підвищена латентність [1, 4]. З'ясувати обставини події можна, передусім, шляхом проведення слідчих (розшукових) дій. Під час розслідування кримінальних правопорушень найчастіше застосовують допити.

Допит – це найпоширеніша слідча дія, що становить майже 25 % загальної кількості робочого часу слідчого [2]. Водночас з усього бюджету часу, що витрачається слідчим на провадження слідчих дій і проведення допитів, припадає понад 80 % [3, 3]. Хоча допит – найбільш повторювана процесуальна дія, проте вона складна, в кожному конкретному випадку індивідуальна, іноді – неповторна. Це, у свою чергу, потребує від слідчого уникнення шаблонності в їх проведенні, прийняття негайних рішень з урахуванням інформації, що надходить від допитуваних.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність розглядуваної теми зумовлена необхідністю підвищення якості боротьби зі злочинністю неповнолітніх взагалі та проведення допитів даної категорії осіб. Питанням допиту неповнолітніх приділяла увагу значна кількість учених-криміналістів: Р. С. Белкін, В. К. Весельський, В. О. Коновалова, В. Г. Лукашевич, М. В. Салтєвський, К. О. Чаплинський, В. Ю. Шепітько та ін. Проте злочинність даної категорії осіб трансформується з урахуванням сучасних тенденцій розвитку суспільства, що потребує подальшого дослідження цієї слідчої дії.

Вивчення судово-слідчої практики свідчить, що співробітники правоохоронних органів мають труднощі під час допитів неповнолітніх. У результаті цього можуть порушуватись визначені чинним законодавством строки проведення розслідування, приймається необґрунтовані рішення, тому окремі аспекти зазначеної проблеми потрібно з'ясувати додатково.

Допит має будуватися з урахуванням вікових психічних характеристик, що обумовлено індивідуальністю кожної особи, особливо неповнолітньої. Слід зважати також на не-сформовану психіку, брак життєвого досвіду, наявність негативних ключових факторів, які сприяють розвитку злочинності серед молоді.

Мета статті – сформулювати належні рекомендації щодо проведення допиту неповнолітніх. Це обумовлено тим, що наявність знань про ці особливості визначає кількість сил та

засобів, що витрачаються працівниками правоохоронних органів для отримання певного результату, не завжди позитивного, під час розслідування цих злочинів.

Виклад основного матеріалу. Результативне проведення допитів неповнолітніх неможливо без визначення деяких підготовчих заходів. Так, важливо правильно обрати місце, а саме приміщення, для проведення допитів неповнолітніх. Рекомендується, щоб робочий кабінет слідчого був світлим з приємними нейтральними тонами шпалер, без зайвих предметів та речей, щоб не відволікати увагу допитуваного. Така невимушена обстановка сприятиме виникненню важливого психологічного контакту з особою.

Вагомою складовою результату проведення допиту є також термін, що проходить із початку кримінального провадження. Показання підозрюваного, як правило, отримуються на початковому етапі розслідування злочину, коли він ще не знає, якими доказами володіє слідчий, і практично не в змозі протиставити свою лінію захисту [4, 193], тому слідчий має спрямовувати зусилля на проведення допиту підозрюваного в найкоротший з початку кримінального провадження час. Це не дозволить злочинцю виробити власну позицію. Підозрюваний може досить швидко змінити її під впливом тактичних прийомів. Без них складно, а інколи неможливо розкрити злочин [5, 8].

Слід пам'ятати, що кожна особа даної вікової категорії має свій рівень сприйняття обставин учиненого злочину, іноді перебільшує та фантазує. Це може породжувати брехню, яка, у свою чергу, змішується з правдою чи вигаданням нелогічних подробиць. Основним засобом викриття неправдивих свідчень неповнолітніх, як стверджують Т. В. Авер'янова, Р. С. Белкін, Ю. Г. Корухов, Є. Р. Росинська, стають прийоми емоційного впливу або логічного переконання, але часом вони можуть виявитись малоефективними, внаслідок чого виникає нерозуміння допитуваним самого факту розкриття неправди, що призводить до брехливих свідчень [6, 620]. Погоджуючись із зазначеною позицією авторів, вважаємо за доцільне провести повторний допит, який має проводитись з урахуванням аналізу виявлених недоліків слідчим.

Чинне законодавство України визначає проведення допиту неповнолітнього за участю таких осіб, як батьки, психолог, педагог та інші. Однак до обрання фахівця, в присутності якого здійснюватиметься допит, слід поставитись сумлінно, попередньо з'ясувавши в батьків, інших родичів, друзів, учителів, хто у неповнолітнього користується авторитетом та повагою. Наведене надалі слугуватиме запорукою успіху проведення даної слідчої дії.

Обов'язкова умова результативного допиту – налагодити з неповнолітнім психологічний контакт, для чого рекомендується провести бесіди на загальні теми (спорт, навчання, ігри, нові фільми, книжки тощо), продемонструвати знання його потреб та інтересів. Під час допиту неповнолітнього підозрюваного слідчий має триматися спокійно, доброзичливо, але й досить твердо. Така манера поведінки сприятиме встановленню потрібного контакту з підлітком, налаштує його на відверту розмову [7, 208]. Тому саме вміння слідчого отримати прихильність неповнолітнього є визначальним чинником під час допиту.

Доцільно побудувати допит у формі вільної розповіді, використовуючи короткі прості й зрозумілі запитання.

На наш погляд, зважаючи на саму особу неповнолітнього, можна застосувати такі тактичні прийоми допиту:

- наведення прикладів із життя осіб, які стали на злочинний шлях у ранньому віці, а саме перспектива решту життя провести за ґратами, не досягнувши нічого;
- викликати почуття аморальності до вчинених протиправних дій, пояснюючи, що не пізно стати на шлях виправлення, запропонувати допомогу;
- демонструвати поінформованість, яка, у свою чергу, змусить неповнолітнього розповісти про всі обставини справи;

– пояснити, що сприяння слідству передбачає за законом пом'якшення, в деяких випадках зняття кримінальної відповідальності та ін.

Важливі й такі тактичні прийоми:

– спонукати допитуваного до міркувань та дачі свідчень (постановка питань, котрі дозволяють уточнити, яка саме інформація відома допитуваному за даною справою; нагадати в загальних рисах про подію, що відбулась, застосувати навідні запитання, а також уточнити емоційний стан допитуваного, обстановку, умови, за яких формувалися його свідчення, звернутися до асоціативних зв'язків для відновлення в пам'яті сприйнятих ним факторів тощо);

– спрямовані на здійснення психологічного тиску на допитуваного: наміри допитуваного відмовитися від протидії та введення слідства в оману, створення уяви про безнадійність таких спроб, використання його сумнівів у спроможності дотримуватися до кінця обраної ним негативної позиції, раптовий показ найважливіших доказів тощо;

– такі, що застосовуються в безконфліктних ситуаціях: створення доброзичливої обстановки на допиті, що сприяє повним та достовірним свідченням, звернення до асоціативних зв'язків і надання допомоги щодо згадування сприйнятих допитуваним фактів, постановка уточнювальних питань з метою не допустити у свідченнях прогалин та неточностей та ін..;

– використовувані у конфліктних ситуаціях: створення на допиті суворої робочої обстановки, котра б не сприяла неприязні до слідчого, а навпаки, викликала повагу до нього, подолання негативної позиції, створення враження про повну поінформованість слідчого щодо обставин справи. Перекопати допитуваного в даремному конфліктуванні, опорі та приховуванні відомих йому фактів тощо [8, 33]. Не зважаючи на вік, допитувана особа може давати неправдиві свідчення, не лише добросовісно помиляючись, але й умисно, намагаючись уникнути відповідальності, вигородити інших учасників кримінального правопорушення.

Викрити неправду можна активним веденням допиту, тобто значною кількістю питань, що призводить до дезорганізації психічних процесів, тому що допитуваному важко утримувати в пам'яті відповіді на попередні запитання [9, 41].

Відповідно, постановка уточнювальних, контрольних запитань сприяє викриттю. Велике значення мають і такі тактичні прийоми, як використання фактора раптовості, суперечностей у свідченнях допитуваного, створення напруги. Доцільно використовувати як тактичний прийом різний темп допитів (прискорений, уповільнений). Все це ускладнює перевернення уваги підозрюваного, створює для нього дефіцит часу на обмірковування вчинків слідчого, аналіз взаємозв'язку та логіки вчинюваних дій, позбавляє можливості дотримуватися обраного способу, лінії протидії розслідування. Результатом цього, як правило, є докази поведінки – обмови, повідомлення суперечливих даних тощо. Під час використання цього прийому слідчий прагне не “спіймати” особу, котра заважає розслідуванню неточностями, обмовками, а створити обстановку, що переконує у безкорисності спроб.

Заслугує на увагу й такий тактичний прийом, як допит на місці події. Повторне сприйняття місця, де відбулася подія, сприяє відновленню в пам'яті забутого. Не виключено проведення повторних допитів, сподіваючись на зміну особою показань для підтвердження версії, обраної та перевіреної слідчим як перспективної [10, 260].

Використання зазначених та інших тактичних прийомів має застосовуватись із урахуванням ситуації, що склалась у справі, та зайнятої допитуваним позиції. Важливим аспектом допиту неповнолітнього є фіксація його поведінки за допомогою відеозапису [11, 191], що, на наш погляд, дозволить проаналізувати дії допитуваного, виявити та обґрунтувати реакції на відповідні дії та запитання слідчого.

Можуть використовуватись й інші тактичні прийоми. Їх кількість, послідовність визначатиметься слідчим у кожному конкретному випадку. Професіоналізм слідчого полягає,

у першу чергу, в тому, щоб він міг спланувати та використати увесь потенціал тактичних прийомів та отримати якомога більше інформації.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Необхідно зробити висновок, що допити неповнолітніх по-своєму складні та особливі, що, у свою чергу, потребує від слідчого низки вищезазначених якостей, умінь та знань. Саме вони сприятимуть проведенню такої слідчої дії, як допит неповнолітнього, якісно, професійно, а головне, відповідно до закону. Отже, можемо наголосити на необхідності використання слідчими всього наявного комплексу тактичних прийомів під час проведення допитів підозрюваних з метою з'ясування істини у кримінальному провадженні.

Література

1. Злочинність неповнолітніх: причини, наслідки та шляхи запобігання : навч. посібн. / С. І. Яковенко, Н. Ю. Максимова, Л. І. Мороз, Л. А. Мороз. – К. : Вид. А. В. Паливода, 2006. – 260 с.
2. Криміналістика : учебник / под ред. проф. А. Г. Филиппова и А. Ф. Волынского. – М. : СПАРК, 1998. – 512 с.
3. Весельський В. К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичні аспекти) : монографія / В. К. Весельський. – К. : НВТ “Правник” – НАВСУ, 1999. – 126 с.
4. Стахівський С. М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування : монографія / С. М. Стахівський. – К., 2005. – 272 с.
5. Расследование преступлений повышенной общественной опасности : пособие для следователя / под. ред. Н. А. Селиванова, А. И. Дворкина. – М. : Лига разум, 1999. – 446 с.
6. Криміналістика : учебник для вузов / Т. В. Аверьянова, Р. С. Белкин, Ю. Г. Корухов, Е. Р. Росинская ; под. ред. заслуженного деятеля науки Российской Федерации, профессора Р. С. Белкина. – М. : НОРМА (Издательская группа НОРМА – ИНФРА-М), 2001. – 990 с.
7. Криміналістика : підручник / кол. авт. : В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. ; за ред. проф. В. Ю. Шепітька. – 4-е вид., перероб. і доп. – Х. : Право, 2008. – 464 с.
8. Клим А. М. Криміналістическая методика расследования злоупотребления властью или служебными полномочиями / Клим А. М. ; под ред. В. Ф. Ермоловича. – Минск, 2000. – 82 с.
9. Митрохина З. И. Использование знаний психологии при производстве допроса : учебное пособие / Митрохина З. И. – К. : УМК ВО, 1990. – 52 с.
10. Лускатов О. В. Організаційно-тактичні особливості допиту після відновлення слідства у справі про нерозкритий злочин / О. В. Лускатов // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ : збірник наукових праць. – 2007. – № 1 (32). – 360 с.
11. Дьомін П. І. Особливості тактики проведення допиту неповнолітнього злочинця / П. І. Дьомін // Захист прав, свобод та законних інтересів особи на досудових стадіях кримінального судочинства України : матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 29–30 квітня 2010 р.) : у 2-х ч. – Херсон ; Запоріжжя, 2010. – Ч. 2. – 192 с.